

VÄSTGÖTAGATAN

Järnvägshusets gård och gårdshus

Antikvarisk varsamhetsplan

Göteborg 2014-09-29

Josefine Bengtsson
Martin Lindholm

Innehåll

INLEDNING.....	3
Bakgrund	3
Syfte.....	3
Innehåll och källmaterial	3
KULTURHISTORISK VÄRDERING OCH LAGSTIFTNING.....	4
Bevarandeprogrammet för Göteborg	4
Skydds- och varsamhetsbestämmelser i PBL	4
Riksintresse.....	5
Gällande plan.....	5
HISTORIK.....	6
J A Westerberg	13
Kronologi för gård och gårdshus	13
KULTURHISTORISK INVENTERING OCH BESKRIVNING	14
Gårdshus – Exteriör	14
Gårdshus – Interiör.....	19
Gård	27
Sammanfattning.....	30
VARSAMHETSPLAN.....	31
Exteriör	31
Interiör.....	31
Gård	32
KÄLLFÖRTECKNING.....	33
Ritningar	33

L I N D H O L M
R E S T A U R E R I N G A B

DROTTNINGGATAN 29
11 14 GÖTEBORG

TEL: 031-336 09 40

HEMSIDA:
www.lindholm-restaurering.se

INLEDNING

Bakgrund

Större delen av Järnvägshusets gårdshus uthyrs idag till förskoleverksamhet, samt rymmer tvättstuga för bostadsrättsföreningen Västgötagatans nyttjande samt en mindre tvättstuga för hyresgästerna i fastigheten intill. Bostadsrättsföreningen har påbörjat planeringsarbetet inför upprustning och ombyggnad av gårdshuset för att där inrätta bostäder.

Följande varsamhetsplan är framtagen för att belysa gårdshuset och gården och dess kulturhistoriska värden samt att utgöra ett styrdokument vid ändring av miljön.

Varsamhetsplanen är utarbetad av Lindholm Restaurering AB på uppdrag av bostadsrättsföreningen Västgötagatan.

Syfte

Då fastigheten Heden 21:1 med dess gård och gårdshus är upptagen i Göteborgs bevarandeprogram, klassas som riksintresse för kulturmiljövården och omfattas av PBL:s förvanskningförbud, skall dess kulturhistoriska värden lyftas fram och tas tillvara i samband med ändring och förvaltning. Syftet med varsamhetsplanen är således att fungera som ett styrdokument genom projektering och genomförande av upprustning och ombyggnad av gården och gårdshuset.

Innehåll och källmaterial

Varsamhetsplanen innehåller följande moment:

- Genomgång av formella skydd.
- Historisk presentation baserad på tillgängligt arkivmaterial.
- Inventering av byggnaden och gården inklusive fotodokumentation.
- Analys och formulering av riktlinjer vid ändring av byggnaden.

Varsamhetsplanen baseras på arkivmaterial i form av ritningar och fotografier samt tillgänglig litteratur, liksom inventering och fotodokumentation av byggnaden i sig.

KULTURHISTORISK VÄRDERING OCH LAGSTIFTNING

Bevarandeprogrammet för Göteborg

Fastigheten Heden 21:1 är sedan 1987 upptagen i bevarandeprogrammet för Göteborg. Detta betyder bland annat att man regelmässigt tillämpar plan- och bygglagens förvanskingsförbud vid prövning av bygglov.

Motivering:

"Excelsituden med sin stora öppna yta har en unik miljö och utgör ett mycket karaktäristiskt inslag i det centrala Göteborg. Den har en lång tradition som idrottsområde, utställningsområde och plats för andra stora arrangemang. I norr och nordost ligger välbevarade byggnader från olika epoker som tillsammans bildar ett värdefullt stråk."

Beskrivning – karaktär:

... " i nordost finns en tätare stenhusbebyggelse. De enskilda byggnaderna har ett mycket varierande utseende."

Skydds- och varsamhetsbestämmelser i PBL

Plan- och bygglovsfrågor regleras i enlighet med Plan- och bygglagen. Särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer skall skyddas från förvanskning enligt 8 kap 13. Förvanskingsförbudet gäller såväl exteriör som interiör. Nedan är även varsamhetsbestämmelser 8 kap 14 och 17 § återgivna.

Ur PBL 8 kap:

13 § En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Första stycket ska tillämpas också på

1. anläggningar som är bygglovspliktiga enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 16 kap. 7§,
2. tomter i de avseenden som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser,
3. allmänna platser, och
4. bebyggelseområden.

14 § Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

En anordning för ett syfte som avses i 4 § första stycket 2–4, 6 eller 8, ska hållas i sådant skick att den alltid fyller sitt ändamål. Lag (2011:335).

17 § *Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.*

Riksintresse

Heden 21:1 ingår i ett område som klassas som riksintresse med värdefulla kulturmiljöer och skyddas enligt Miljöbalken 3 kap 16.

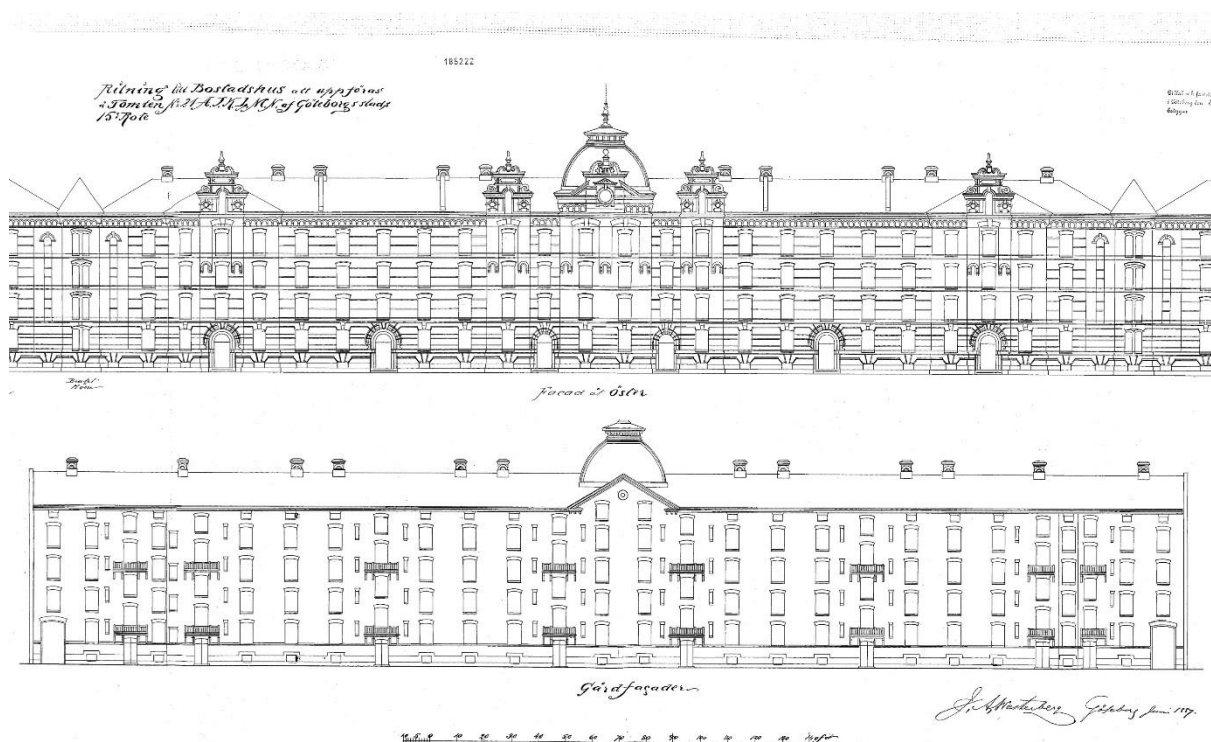
Gällande plan

För fastigheten Heden 21:1 gäller stadsplan fastställd år 1884 efter ändringar för kvarterets utformning.

HISTORIK

Innan 1800-talet präglades nuvarande Excersisheden av mulbete. Från 1700-talet eller möjligen tidigare användes det öppna fältet även som exercisplats för Göta artilleriregemente som övade här till 1891. Under 1800-talets senare del var platsen också använd till utställningar och olika idrottsevenemang. Det så kallade Järnvägshuset kom till som del av kvarteret Smaragden 1886-88 nordost om Excersisheden. Sitt namn har huset fått genom att det uppfördes för SJ:s Änke- och pupillkassas räkning. De ursprungligen 86 lägenheterna, de flesta enrummare, tilldelades anställda vid järnvägen och ägdes av Sveriges Statsbanors Pensionsinrättning.

Fastigheten Heden 21:1 uppfördes efter ritningar av J A Westerberg och stod färdig 1888. Arkitekt Westerberg gav hela gatufasaden en tidsenlig monumental utformning med rikt utsmyckade

gavelpartier ovanför takfoten.

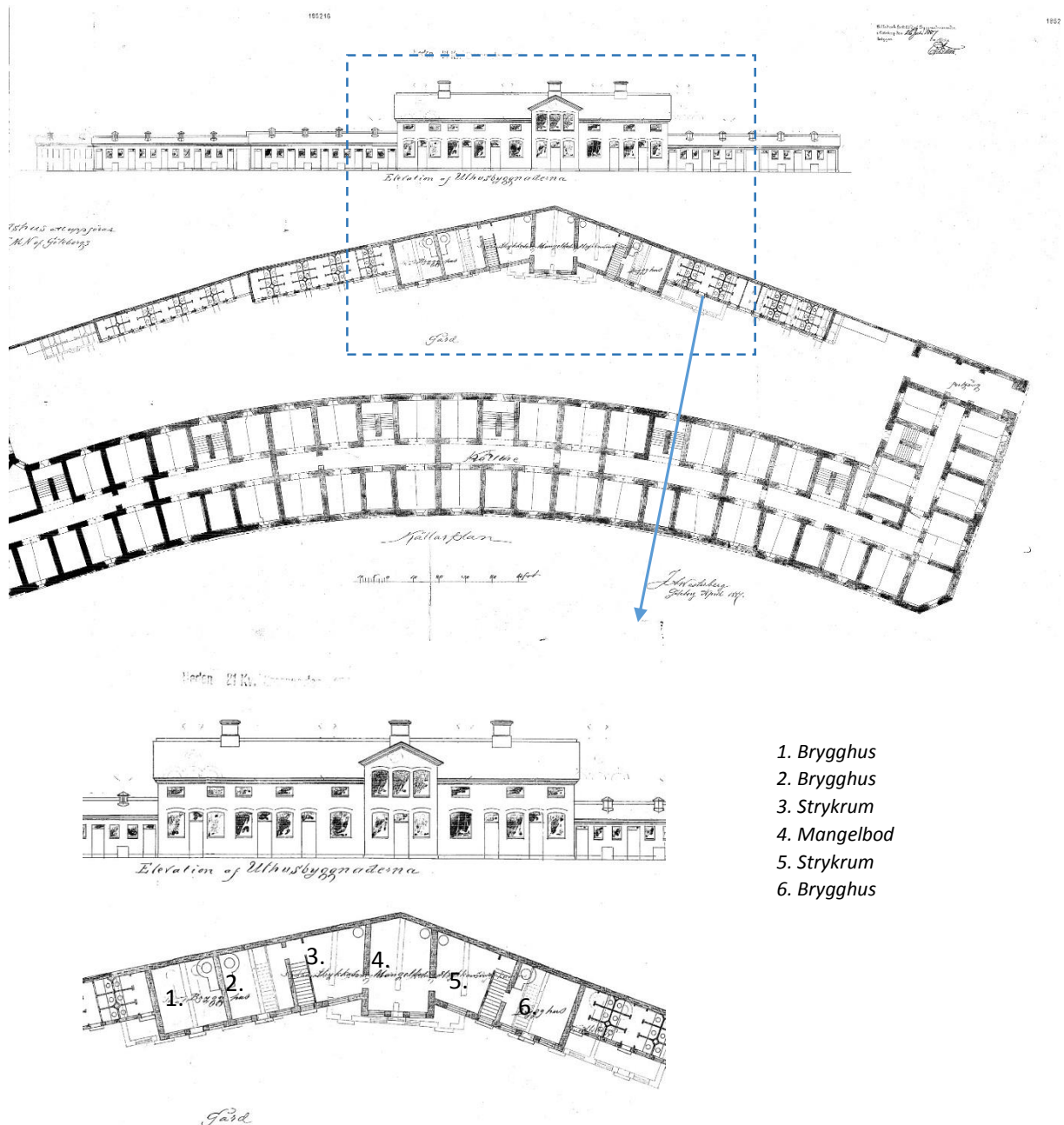
Utsnitt av ritning av J A Westerberg 1887. Fasad åt öster överst. Gårdsfasaden nedan (Stadsbyggnadskontoret)

Mellan huset och Gårda sträckte sig först den öppna Tegelbruksängen, men denna bebyggdes under 1900-talets första årtionden. Intill lät Göteborgs stad 1909 en stor och kostsam elstation – Elyseum - samt 1930 en brandstation.

Huset 1901 med Tegelbruksängen framför (bild Göteborgs Stadsmuseums arkiv)

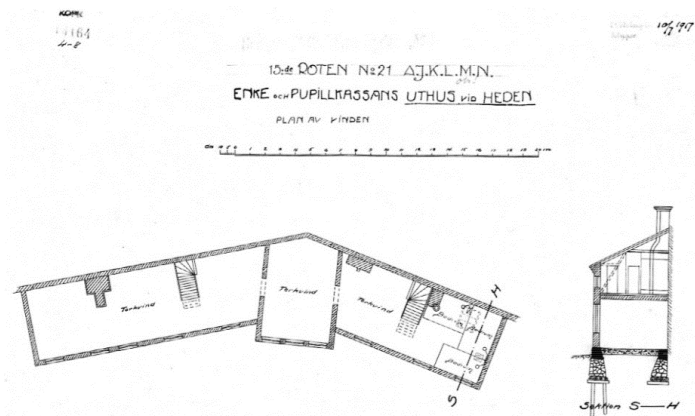
Gårdshuset uppfördes även det efter ritningar av J A Westerberg och placerades enligt tidens norm längs med fastighetsgränsens gårdsmurar mot väst. Liksom bostadshusets gårdsfasad fick gårdshuset ett betydligt enklare uttryck än bostadshusets gatufasad. Gårdshuset rymde ursprungligen tre bryggghus, två rum för strykning samt i mittenpartiet en mangelbod. Torkvindar fanns på övre plan. Byggnaden flankerades av långa dasslängor på var sida.

Tittar man närmare på ritningen syns svaga ritade konturer av en större version av gårdshus. Kanske reviderades förslaget till detta slutgiltiga.

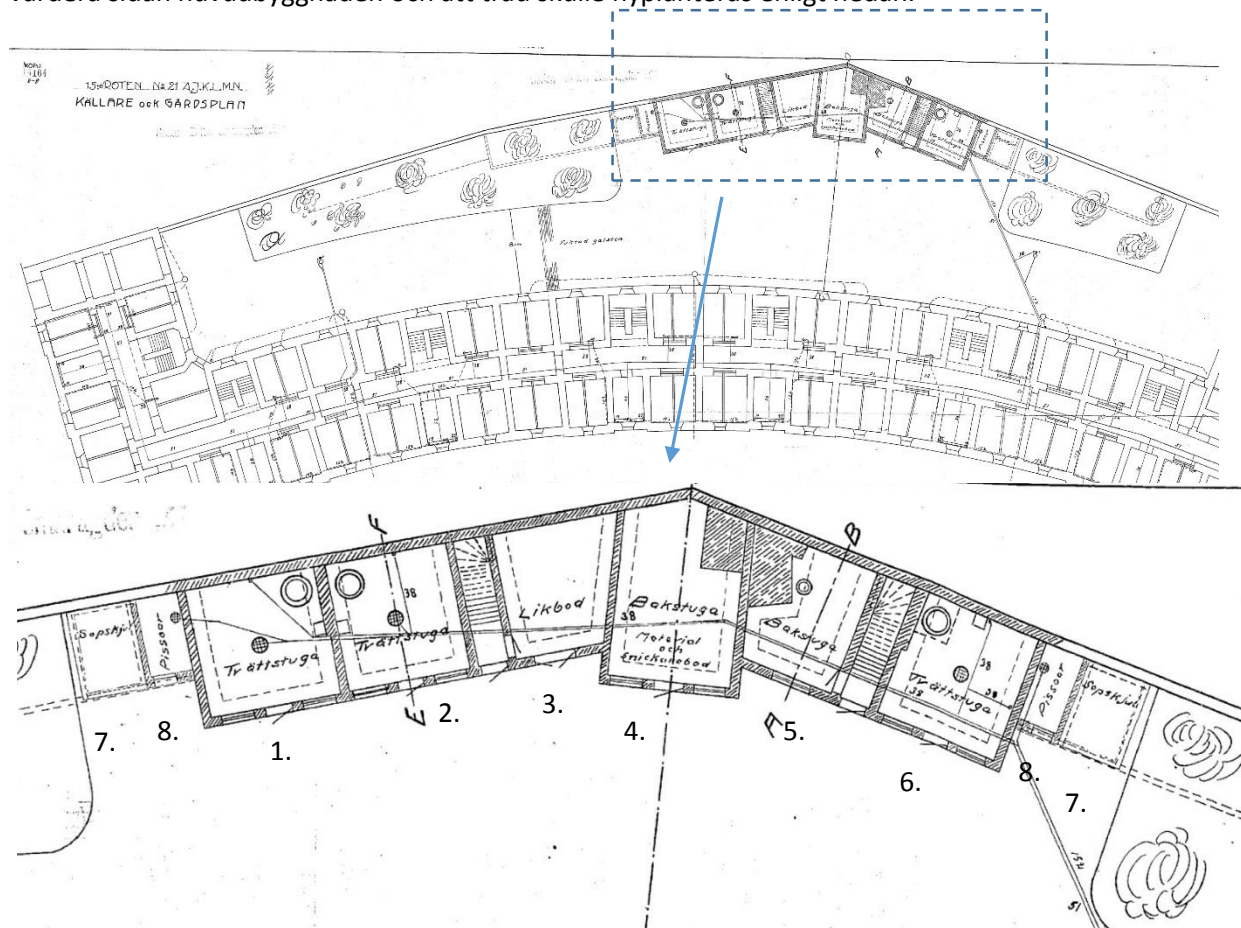
Utsnitt av ritning av J A Westerberg 1887 (Stadsbyggnadskontoret)

1917 fick gårdshuset vatten och avlopp.
En plan av vinden detta år visar på tre
badrum i norra delen på övre plan
(vinden).

Plan av vinden 1917 (Stadsbyggnadskontoret)

En situationsplan över gården 1916 visar på marktäckning med tuktad gatsten samt två ytor med träd
mot muren till grannfastigheterna. Planen visar på dragning av avlopp och troligen innebar det att
dasslängorna skulle rivras och att mindre sidobyggnader med pissoar och sopskjul skulle byggas på
vardera sidan huvudbyggnaden och att träd skulle nyplanteras enligt nedan.

Utsnitt ur ritning Avlopp 1916 (Stadsbyggnadskontoret)

1. Tvättstuga
2. Tvättstuga
3. Likbod (f.d. strykrum)
4. Bakstuga, material- och snickarbod (f.d. mangeldbod)
5. Bakstuga (f.d. strykrum)
6. Tvättstuga
7. Pissuar
8. Sopskjul

KOP
1888
7-3

154 ROTEN N:21 A.J.K.L.M.N.

ENKE och PUPILLKASSANS UTHUS
Vid
HEDEN

SKALA 1:100

185243

STATENS JÄRNVÄGAR
VII Reningssjör-Expeditionen
GÖTEBORG 25/4 17

N:548

Handwritten signature

Handwritten signature

*Påmurning av skorsten 1917
(Stadsbyggnadskontoret)*

Järnvägshuset elektrifierades på 1920-talet.

1971 ombyggdes mittpartiets del av torkvinden till verkstad. Öppningen i väggen åt södra flygeln sattes igen med gipsskivor med mineralull emellan. Mot norra flygeln monterades en dörr med eternitbeklädnad. Ett undertak med gipsskiva och tilläggsisolering av mineralull sattes upp. Väggarna var vid denna tidpunkt putsade tegelväggar. Trappan i norra flygeln fanns kvar vid tidpunkten.

1976 kompletterades befintliga träd med nya och buskar planterades. Illustrationen nedan markerar befintliga träd vid tidpunkten. Södra flygelns torkvind byggdes om och inreddes till lunchrum med pentry. Golvet kompletterades med regler, skivor och golvträ. Ytterväggar och innerväggar tilläggsisolerades med mineralull bakom regler och gipsskivor samt för ytterväggar även plastfolie. Också taket tilläggsisolerades. Ett WC byggdes till intill pentryt med gipsskivor på väggar och tak, samt en svetsad plastmatta på golvet. Ny branddörr sattes in mot söder. Enligt ritningarna användes rummen på bottenplan vid tiden till förråd.

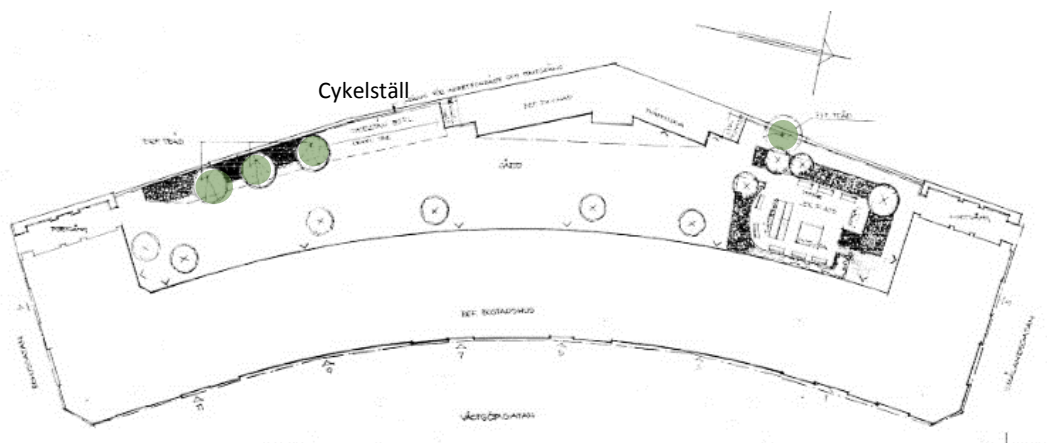
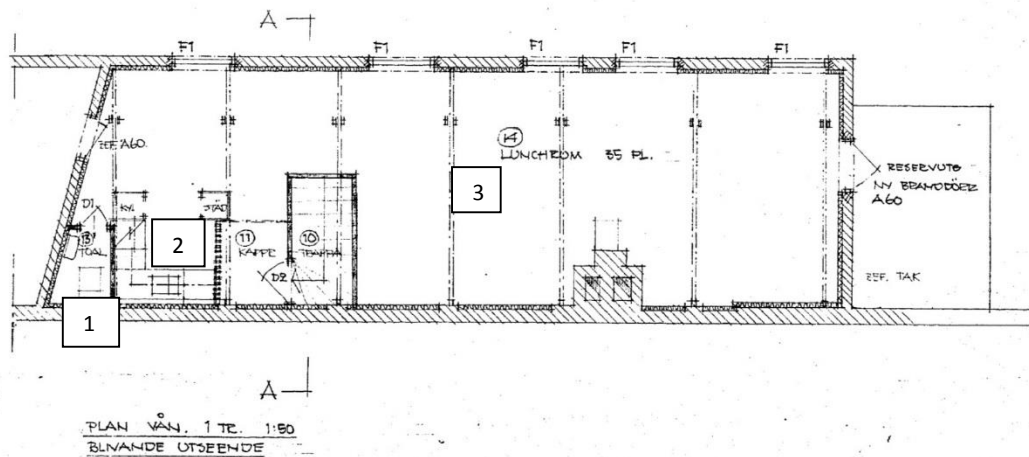

Illustration baserad på utsnitt av ritning Renovering av bostadslägenheter m.m. 1974 (Stadsbyggnadskontoret)

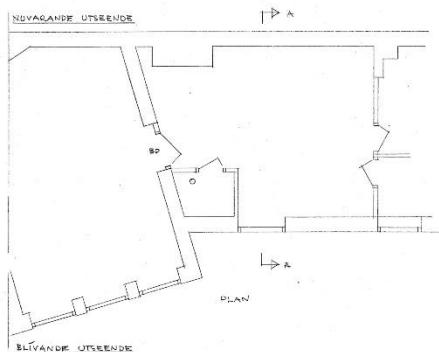
Utsnitt ur ritning Inredning av lunchrum vån 1 tr. i Gårdsbyggnaden 1976 (Stadsbyggnadskontoret)

1. WC
2. Pentry
3. Lunchrum

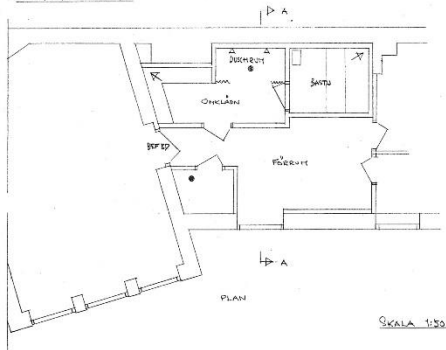
1980 inreddes en bastu på norra flygelns torkvind. Tak och omslutande väggar utfördes med regler klädda med gipsskivor. Golvet sadlades ut och försågs med plastmatta. Takfönstret förseddes med Svita takkupol.

TOMT NR 1 I 21 KY SHARAGDEN, HEDEN GÖTERBORG
FÖRÄNDRING AV VIND - INREDE AV BASTU

Innan renovering

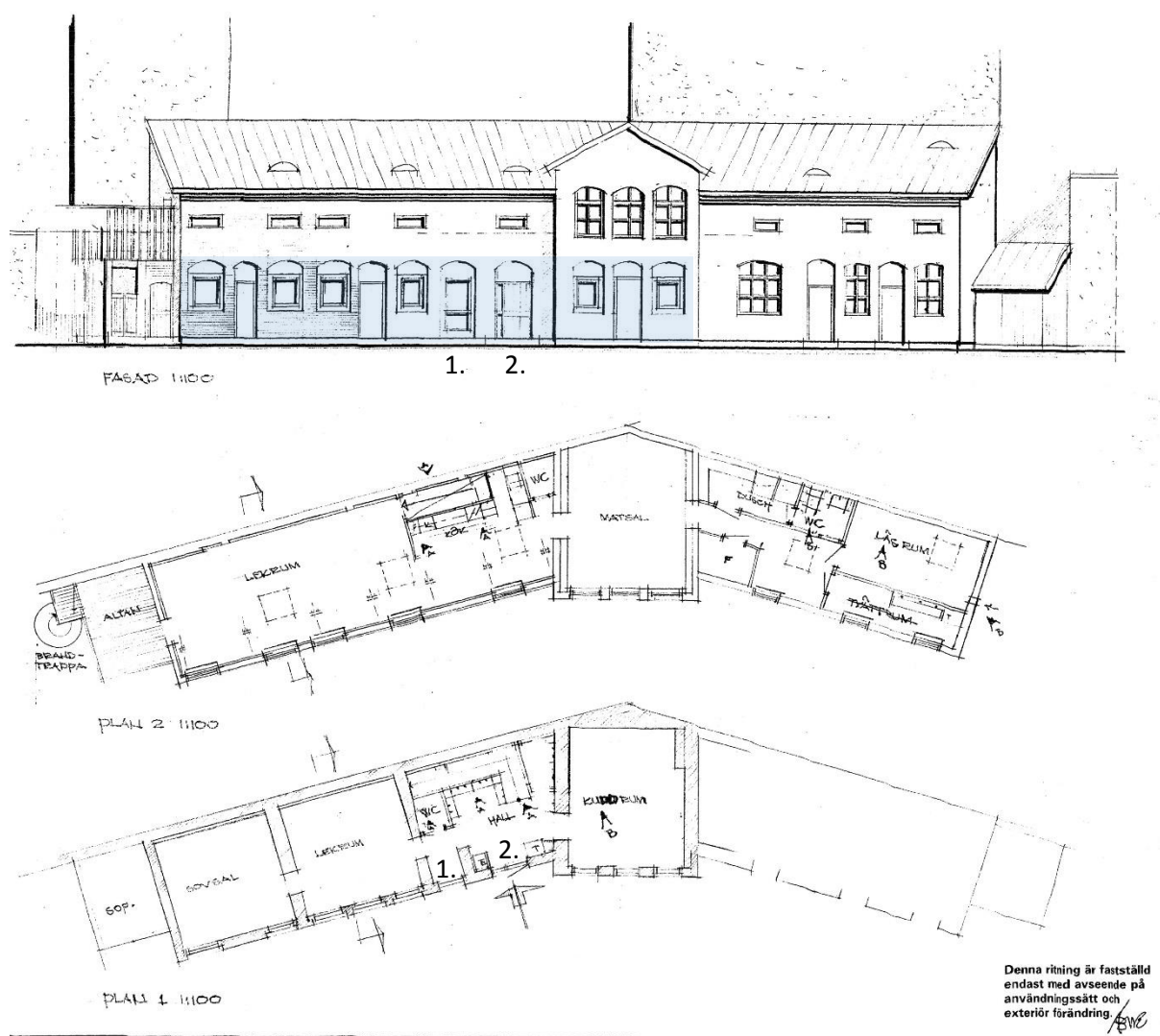
Efter renovering

Utsnitt av ritning Inredning av bastu 1980 (Stadsbyggnadskontoret).

1984 utfördes arbeten på gården med nyplanteringar av buskar och anläggning av gräspartier

1998 Installerades ventilationssystem inför uthyrning till föräldrakooperativ förskola. Fram till dess hade gårdshusets använts som kontor en period. Vid denna tidpunkt renoverades fönstren på mittpartiets övre plan. Sedan renoveringen 1998 har förskolans utrymmen haft samma utformning och nästintill bevarade funktioner. Kuddrummet har gjorts om till entré och tidigare halldörr har stängts igen. Läsrummet på övre plan är numera styrelserum för bostadsrättsföreningen.

Ritningen från 1998 visar på hur trappen bytts ut i södra flygeln. Dörren in till den tidigare trappen har ersatts med ett stort fönster (1). Det stora fönstret direkt söder om mittpartiet, med sin symmetriska motpart på norra flygeln, har fått ge rum för en entrédörr (2). Många av fönsteröppningarna på nedre plan har bytts ut till kvadratiska, mindre omgivna med plywoodskivor.

År 2000 bildades bostadsrättsföreningen Västgötagatan. Fastigheten förvärvades 2002.

Detta är den festliga krusidulliga fasaden på "Järnvägshuset" åt Smålandsgatan till.

JUBILEUMS MINNEN

Sign Hedenfös har vuxit upp i det s k Järnvägshuset i Göteborg — ett helt kvarter vid Smålands-, Bohus- och Västgötatorna intill Heden. Det ägdes av Anke- och Pupillkassan vid SJ men övergick för ett tiotal år sedan i privat ägo. En aktion gjordes bland "järnvägarna" i huset om att själva bli ägare till fastigheten, men man fick inte ihop tillräckligt många "kapitalister".

Fler minnen från Västsverige och de senaste decennierna är välkomna. Om arbetsplatser, sommarnöjen, familjetraditioner... Ja, säkert finns det mycket att berätta om.

Adressera till Göteborgs-Tidningen, Box 417, 401 26 Göteborg 1. Alla bidragsgivare får en minnessak och för publicerade minnen utgår sedvanligt honorar.

De som bodde i Järnvägshuset hade badrum och likbod på gården

Jag föddes i slutet av första världskriget och växte upp i stadsdelen Heden. Min far var "järnvägare" och hade tilldelats tjänstebostad i det s k Järnvägshuset. Detta långsträckt fyråvånings stenkomplex innehöll hela åttiosex lägenheter för SJ-personal. Till fastigheten hörde en ofantlig stensatt gård. Stenöknen pryddes av två gräsmattor med guldregns- och syréträd. De var så vackra när de blommade. Träden fick ej röras, och detta förbud respekterades alltid. På den tiden lydde man den myndige vicevärden och den barske gårdskarlen och föräldrarna uppfostrade sin avkomma i Herrans tukt och förmaning.

Inne på gården fanns en tegelbyggnad som inrymde tvättstugor, torkvind samt badrum. Jag vill minnas det var tre stycken. Att bada var en omständlig procedur. Sedan man förvässat sig om att det var ledigt, kunde man hämta nyckeln hos gårdskarlen. Från sin vedkällare skulle man sedan släpa en rejält tilltagen korg med ved till badrummet för att få varmt vatten i tillräcklig mängd. Naturligtvis låg det varje hyresgäst att göra ordentligt rent efter sig. Men nog slarvades det en del, anmärkte min mycket ordentliga mamma.

Likboden kuslig

Vägg i vägg med tvättstugorna fanns ett utrymme, som kallades likboden. När ett dödsfall inträffade i huset, förvarades den avlidne här till begravningsdagen.

Då hängdes lakan för bodens fönster. Vi barn tyckte det var kusligt. Inte ens löfte om en eftertraktad femöring kunde förmå mej att gå över gården till "sopebingarna" med slaskhinken sedan skymningen fallit.

Järnvägshusets barn var lyckligt lottade, när det gällde tillgång till lekparken. Från gamla Ullevi bort till Gårda fanns i min barndom endast gröna ångar. Mest höll vi förstås till ute på Heden. I en röd träbyggnad, som fått stå kvar sedan lantbruksutställningen 1923, hade Sällskapet för friluftsspel utlåning av lekredskap. Flickorna gillade mest brännboll, slungboll och krocket, medan grabbarna sparkade boll. På senhösten förvandlades nästan halva Heden till en sjö, som vintertid blev en rejäl och omtyckt skridskobana.

Barnbespisning

Till skolan fick jag lång väg. Skrevs in i Landalaskolan. Min småskollärarinna hette Ebba Lidén, en rar människa, som hade god hand med barn. Visserligen fanns barnbespisning redan på den tiden, men det var behovsprövat och endast för dem som hade det sämst ställt. För den långa skolvägens skull förhörde sej mamma, om jag inte kunde få äta mot betalning. Det var alldeles otänkbart, blev hon upplyst om.

Alldrig glömmar jag den gången, då jag i skolan fått ohyra i håret. Min annars så fredliga mamma gick med förtrytelsens

rodnad på kinderna till den bistra lärarinnan — det var i folkskolan — och bad om ett samtal i korridoren. Denna konferens medförde, att jag fick lov att flytta till en annan bänkrad. Fröken införskaffade omedelbart sabadilltiska, varmed huvudlössnehavarna försågs. De hemsändes för sanering och fick vara hemma ett par dagar.

Fria skolböcker var en företeelse, som på den tiden existerade endast för de allra fattigaste bland barnen. Allt som behövde i skolan fick vi köpa genom lärarinnan. En skriv- eller räknepok kostade fem öre. Först måste den gamla räknepoken uppvisas för fröken, så att hon kunde övertyga sig om, att det inte fanns plats för ännu ett tal.

Likadant när man klev fram till katedern och bad att få köpa ett pennstift. Dessa kostade ett öre för två stycken, men för undvikande av slöseri, skulle det gamla först underställas frökens domslut.

Nu för tiden har barn läxfritt över lördag-söndag. Då fick vi i stället extra mycket hemläxor. Ja, vi hade läxor över jullovet och även över sommaren. Då fick man en faslig massa hemtal. Den som glömde sin läxbok hemma fick sitta kvar en timme. Fröken rättade böcker under det att hon övervakade syndarna. Undra på att många barn greps av skolleda!

Textbearbetning:
EIVOR BRUZELIUS
Teckning:
BERTIL LUNDGREN

"Till fastigheten hörde en ofantlig stensatt gård. Stenöknen pryddes med två gräsmattor med guldregns- och syréträd."

Utklipp från Göteborgsposten (Göteborgs Stadsmuseums Topografisk arkiv)

J A Westerberg

Johan August Westerberg (1836-1900) utbildade sig till arkitekt vid Chalmerska slöjdskolan i Göteborg samt i Hannover, England och Skottland.

Förutom Västgötagatan stod Westerberg bakom bland annat Posthuset vid Packhusplatsen (föregångare till nuvarande posthuset), Frölunda kyrka, Tabernaklet samt de engelska, franska och holländska kvarteren i Göteborg. I Stockholm byggde han Salemkapellet på Södermalm. På landsbygden Fånö och Sparreholms slott.

Han son Oswald Westerberg blev också arkitekt.

Kronologi för gård och gårdshus

1888 Nybyggnation av gårdshus

1916 Dasslängorna rivna och ersatta med sidobyggnader.

1917 Indragning vatten och avlopp. Påmurning av norra skorstenen.

1971 Ombyggnad av mittpartiets torkvind till verkstad.

1976 Ombyggnad av södra flygelns torkvind till lunchrum. Plantering av nya träd och buskar på gården.

1980 Inredning av bastu.

1984 Plantering och anläggningar av gräsytor på gården.

1998 Ombyggnad för uthyrning av del av gårdshus för föräldrakooperativ förskola. Ventilation. Renovering av fönster.

2000 Bildande av bostadsrättsföreningen Västgötagatan

2005 Nybyggnad av två cykelförråd och anläggande av ny uteplats på gården.

KULTURHISTORISK INVENTERING OCH BESKRIVNING

Denna rubrik omfattar beskrivning av byggnaden och dess arkitektur samt karaktärisering inklusive miljömässiga aspekter med beskrivning av gården. Häri inkluderas materialmässiga beskrivningar och viss kartläggning av förändringar (se även tidigare kronologi under rubriken Historik) samt byggnaden/byggnadsdelars skick och tekniska status.

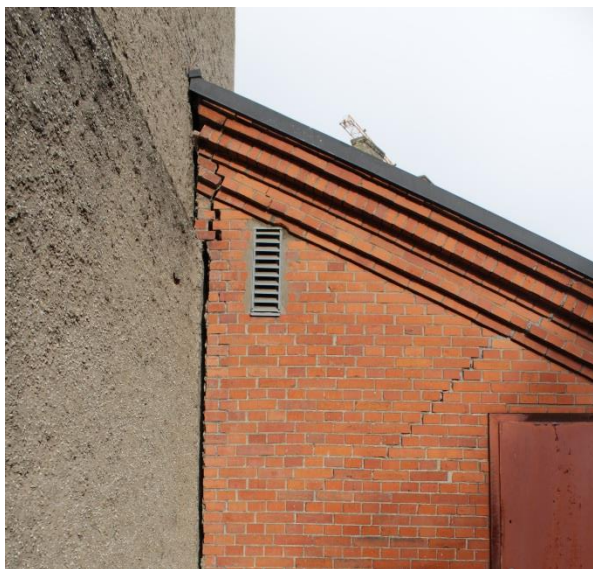
Gårdshus – Exteriör

Gårdshuset är en tegelbyggnad i två våningar med två flyglar i sydlig respektive nordlig riktning och ett något högre, markerat mittparti. Fasaden är symmetriskt uppbyggd, bortsett från att södra flygeln är något litet längre. Byggnaden är svagt vinklad och följer därmed svängningen av bostadshusen mittemot. Det röda teglet är murat i kryssförband med släta fogar. Sockel av kalksten. Takfoten markeras tidsenligt med utkrängning i tegel, vilket tillför en dekorativ detalj särskilt på mittpartiet. Fönster och dörrar är regelbundet placerade utmed bottenplan och mittparti. De välvda överpartierna satta med 1½-sten ger fasaden rytm. Fönster och dörrar är satta något indraget från fasaden. De mindre fönstren på andra våningen är rektangulära och satta med något ojämna mellanrum. Ursprungliga större fönster (på bottenplan och mittparti) är av korsposttyp med fyra luft och spröjs på nedre luft samt ett fönster på bottenplan med sex luft och två vertikala poster med spröjs på nedre luft (vid mindre tvättstugan). Det senare fönstrets symmetriska motpart på södra flygeln har ersatts av en dörr samt plywoodskivor. Snickerier samt plywoodskivor är målade i brun ton (tidsenligt var nötbrun eller rödbrun ton). På ursprungliga fönster fönsterbleck i plåt. Vissa äldre beslag finns kvar.

Gårdshusets mittparti, byggnaden sedd söderifrån respektive norrifrån.

Flertalet fönster på bottenplan har ersatts med kvadratiska, mindre fönster med vit aluminiumprofil som omgärdats av plywoodskivor ut mot karm. Fönsterbleck i vit plåt här. Trapporna är delvis ursprungliga i kalksten, delvis nya med material i sjöstensbetong och räcken i tryckimpregnerat trä.

*Ovan t.v. Kalkstenssockel med sprickor och vittringsskador
Ovan t.h. Bevarad kalkstenstrapp
T.v. Sprickor i fogar, här i anslutning mot putsad mur.*

På taket finns takkupoler (Svita eller liknande). Taket är täckt med falsad plåt målad i svart ton. Övriga plåtdetaljer finns i vattenavrinningsystemet, även det målat i svart.

Bilder ger översikt över ursprungliga respektive utbytta fönster.

Mittpartiet visar på ursprungliga fönster på övre plan och ersatta fönster och dörrar på nedre plan.

Sammanlänkade med huvudbyggnaden är mindre och lägre sidobyggnader på respektive sida. Delarna närmst huvudbyggnaden har tegelväggar och välvda dörröppningar likt huvudbyggnaden. Den yttre delen har träväggar målade i röd ton. Över sidobyggnaderna svartmålat plåttak. På södra sidobyggnaden en balkong med träräcke som nås via spiraltrappa eller nödutgång på huvudbyggnadens andra plan. Den norra sidobyggnaden har en fortsättning i två mindre skjul med träväggar och tak i plåt respektive asfaltspapp. Dörrarna till tegeldelarna är ursprungliga med undre spegelpartier (täckta med skivor) och övre jalusipartier.

Södra sidobyggnaden

Norra sidobyggnaden

Skick/teknisk status

Den framtida användningen för gårdshuset har på senare tid varit oklar. Byggnaden har därmed inte omfattas av tidigare renoveringar. Underhållet är eftersatt. Nedan är en översikt över gårdshusets exteriöra skick:

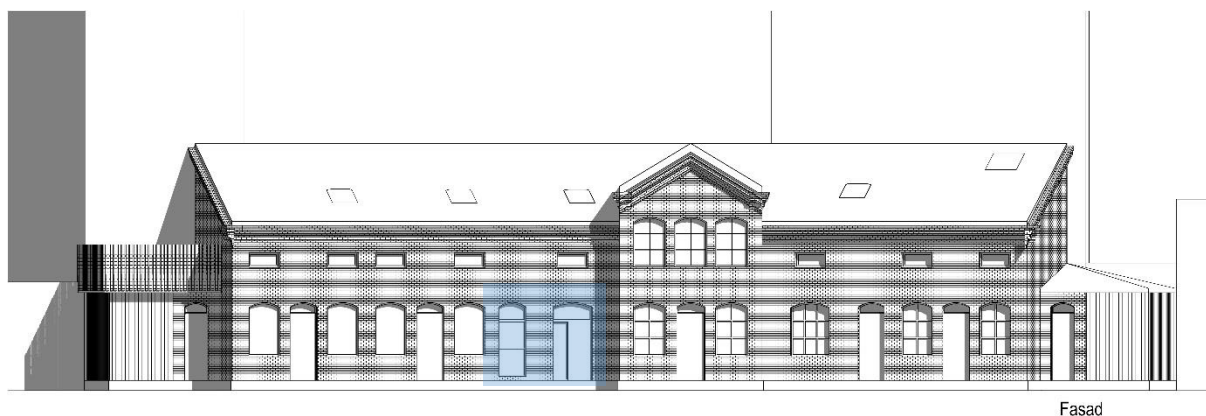
- Vittrad sockel med sprickbildningar.
- Spruckna och urlakade fogar i tegelväggen.
- Frostsprängt tegel.
- En del stuprör vända med skarven inåt byggnaden.
- Taket relativt nymålat.
- Ursprungliga fönster i behov av renovering.

Kulturhistorisk kommentar

Original	Volym (de två sidobyggnaderna, exklusive kjulen i norra sidobyggnadens fortsättning, byggdes troligtvis kort efter huvudbyggnaden eller möjligen samtidigt) Kalkstenssockel och kalkstenstrappor Rött tegel med släta fogar Obruten utkragning vid takfot Fönster- och dörröppningars placeringar. Avlastningsbågar. Plats för överljusfönster Fem fönster av korsposttyp samt ett fönster med två vertikala poster. Profilerad spröjs. Äldre beslag Dörrar på sidobyggnader Taktäckning av falsad plåt
Förändrat	Fönster på bottenplan ersatta med kvadratiska, mindre samt plywoodskivor Fönster på övre plan utbytta Fönsterbleck utbytta där nya fönster satts in Dörrar på huvudbyggnaden utbytta Dörröppningen till tidigare södra trapphuset igensatt med fönster. Större fönster med spröjs ersatt med dörr Ursprungliga kalkstenstrappor ersatta med trappor av sjöstensbetong med räcke i tryckimpregnerat trä Takkupoler i plast Skorstenar borttagna

Fasad 1887. Ritning för nybyggnad.

Ritning befintligt utseende utförd av Radar arkitektur & planering AB. Den tidigare dörren till södra trapphuset ersatt med fönster 1998. Fönstret med två poster ersatt med dörr med sidofönster.

Gårdshus – Interiör

Interiört har det skett många förändringar, inte minst vad gäller ytskikt. De murade mellanväggarna är däremot till lejonparten intakta. Förändringarna har skett kring tvättstugan närmst mittpartiet på norra längan där väggen mot den tidigare norra trappen rivits och ersatts med en mellanvägg längre söderut. En del av väggen mot mittpartiet har flyttats söderut för att ge rum för en entrédörr mot väster (se befintlig situationsplan för Gårdshuset av Radar arkitektur & planering AB, bifogas). Den tvättstuga som beskrivs kunde inte tillgås vid inventeringstillfället. I övrigt finns en del profilerade fönster- och dörrfoder bevarade, samt rester av en träsockel.

Tvättstugor

Tvättstugan som används av bostadsrättsföreningens medlemmar består av två rum. Renoverades 2003-2004.

Golv: klinkers

Väggar: halvkaklade samt klädda med glasfiberväv målad i vit ton.

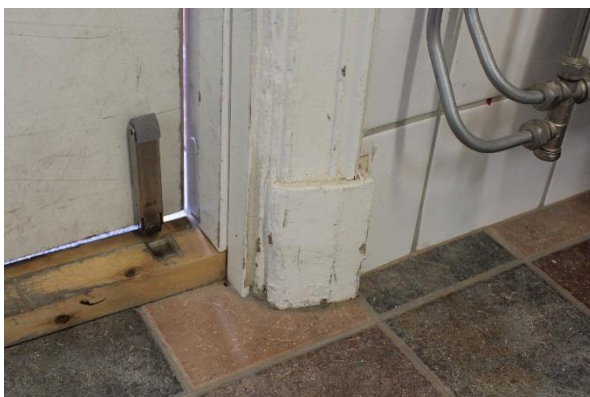
Tak: klätt med glasfiberväv målad i vit ton.

Innanfönster saknas. Fönster målad i vit ton på insidan. Profilerad spröjs.

Bevarat överljusfönster. Profilerat foder med skarp vinkel i överkant.

Kvarleva av sockel nedanför profilerat fönsterfoder

Tvättstugan som används av hyresgäster i fastigheten intill består av ett mindre rum med ingång från väster. Vid inventeringstillfället kunde denna tvättstuga inte tillgås.

Föräldrakooperativets ytor:

Rummen som förskolan använder har förändrade ytskikt. Golven har belagts med laminatgolv eller linoleum. I våtutrymmen plastgolv. Väggarna har till stora delar klätts med glasfiberväv som målats. Putsade partier synliga främst i matrummet på mittpartiet övre plan. Akrylatfärger förekommer flitigt, däribland på de synliga bjälkarna på övre plan. Taket är kraftigt nedsänkt på bottenplan och klätt med akustikplattor. Bemålade skivor i tak på övre plan, samt i matrummet ett perforerat plåttak.

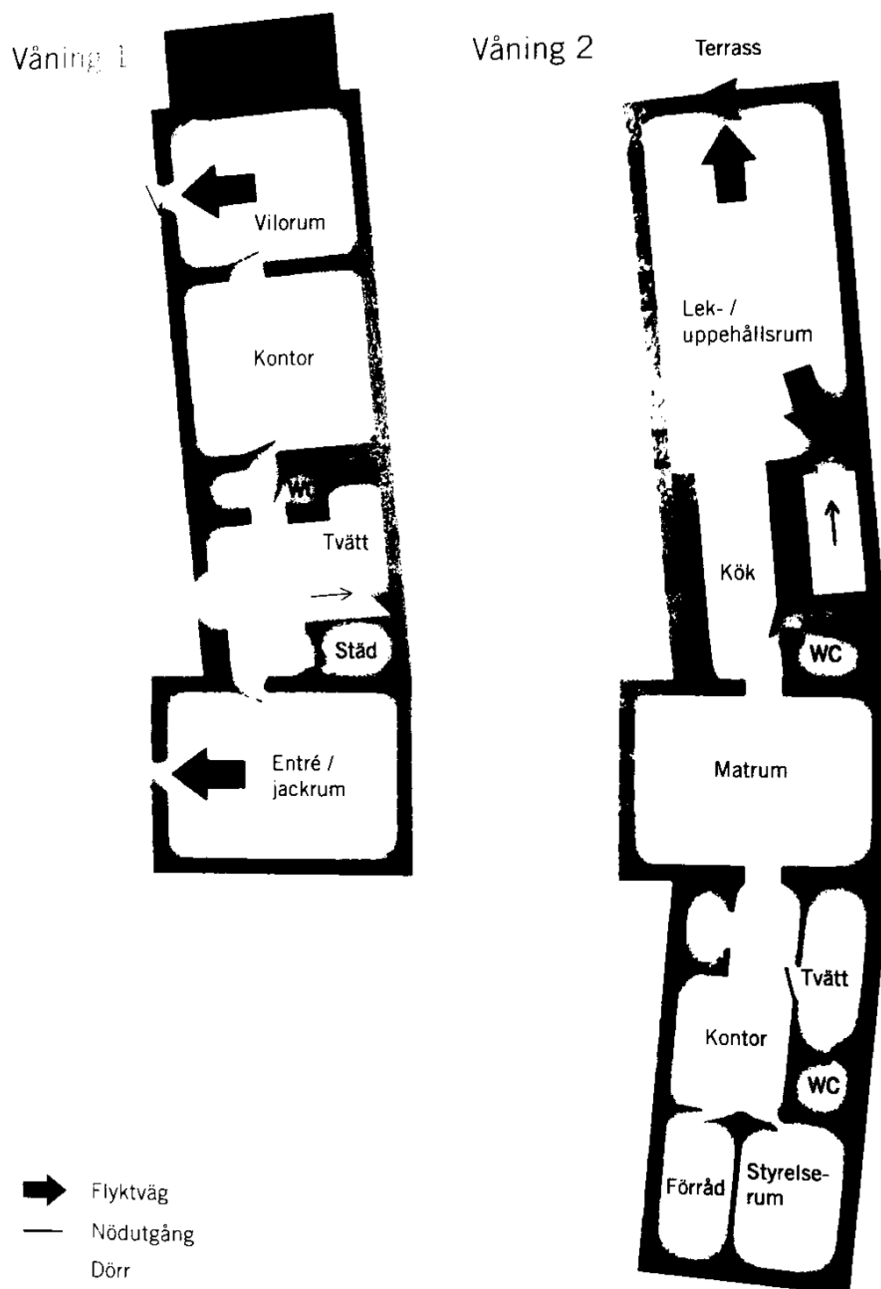

Illustration baserad på utrymningsplanen för föräldrakooperativet.

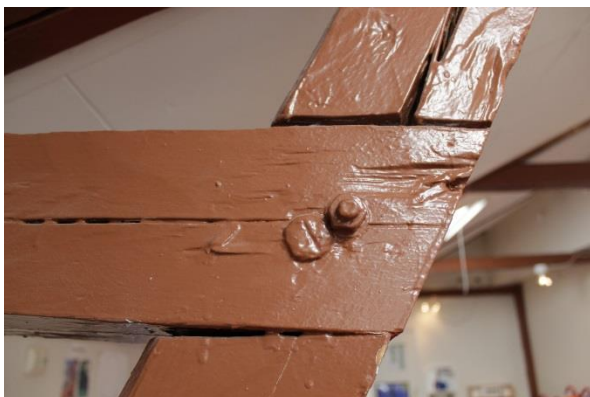
Entré/Jackrum. Mellanvägg flyttad inåt rummet

Kontor och vidare till vilrum, nedre plan. Det sänkta taket tar vid nästan vid fönstrens överdel. (Jfr utseende fasad)

Lek/Uppehållsrum övre plan. Synliga bjälkar bevarade. Bemålade med akrylatfärg i brun ton.

Detalj bjälke

Kök sett från söder. Synliga bjälkar och takfönster. Mellanväggarna skapar en bred karm in mot matrummet.

< Styrelserum med bevarade profilerade taklister, samt

innanfönster på takfönster med profilerade foder och spröjs.

Putsade tegelväggar i matrum, samt vägg mot matrum i tvätttrum. Målade med akrylatfärg i vit ton.

I matrummet finns innanfönster av trä i korsposttyp utan spröjs. Dessa är med all sannolikhet inte ursprungliga. Fönster från 1880-tal hade i regel profilerade snickerier. Däremot är fönsterbänkarna i trä med profilerad kant ursprungliga. Fönsterbänkarna är målade med oljefärg i brun ton.

Innanfönster i matrum. Ursprungliga fönsterbänkar med profilerad kant.

Sidobyggnader

Den tidigare pissoaren i norra sidobyggnaden har en fortsatt funktion som toalett. Ytskikten har förändrats bortsett från det ursprungliga innertaket med pärlspontspanel, samt hålkälslist i anslutning vägg. I förrummet är taket målat i ljus grå ton som kan visa på ursprunglig färgsättning. Spegelpartierna på dörren är ej övertäckta på insida ytterdörr. Pissoaren på södra flygeln kunde vid inventeringstillfället inte nås. De delar av sidobyggnaderna som har ytterväggar av trä används för förvaring av barnvagnar bland annat och kunde vid inventeringstillfället inte nås.

Överljus fönster täckt med plywoodskiva. Över det syns hålkälslist och pärlspontat innertak.

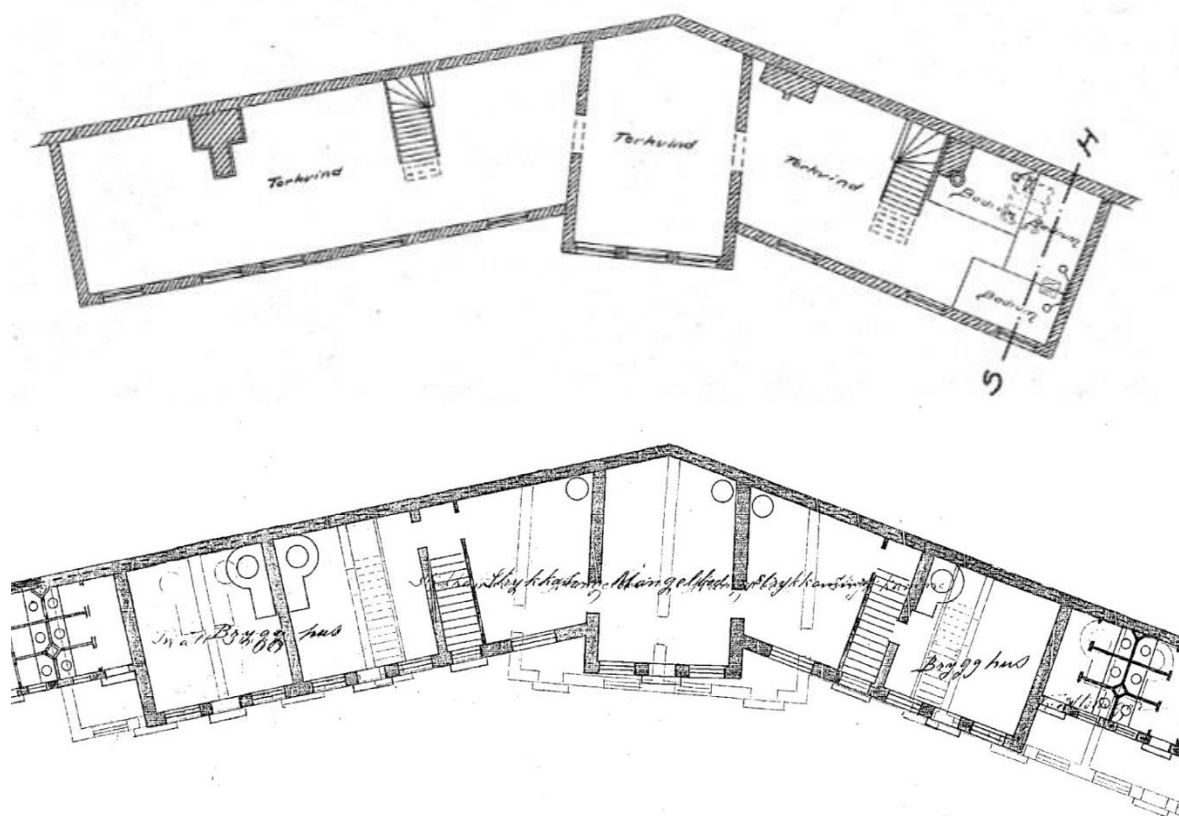
Skick/teknisk status interiör

Ursprungliga fönster i behov av underhåll

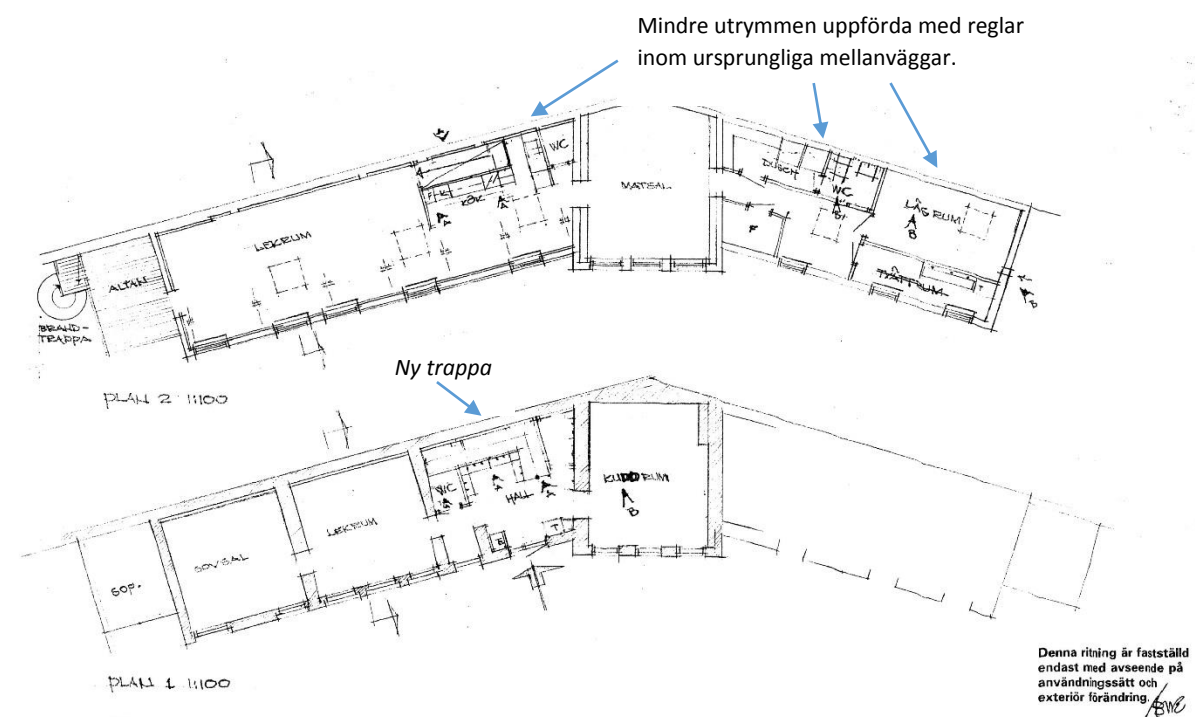
Slitna ytskikt överlag.

Kulturhistorisk kommentar

Original	Planlösningen är intakt i så mått att mellanväggarna är bibehållna till största del Profilerade foder i tvättstuga. Spår av sockel, tvättstuga Profilerade fönsterbänkar, matrum Putsade synliga väggpartier, övre plan Pärlepontat tak med hålkälslist på sidobyggnad i norr
Förändrat	Mindre utrymmen har byggts till med regelväggar i befintliga rum på övre plan Ursprungliga socklar borttagna Nya ytskikt (glasfiberväv, akrylatfärg, plastmattor, laminatgolv, akustikplattor etc.) Dörrar utbytta Nya innanfönster mittpartiet övre plan Trappor borttagna och i södra delen ersatt

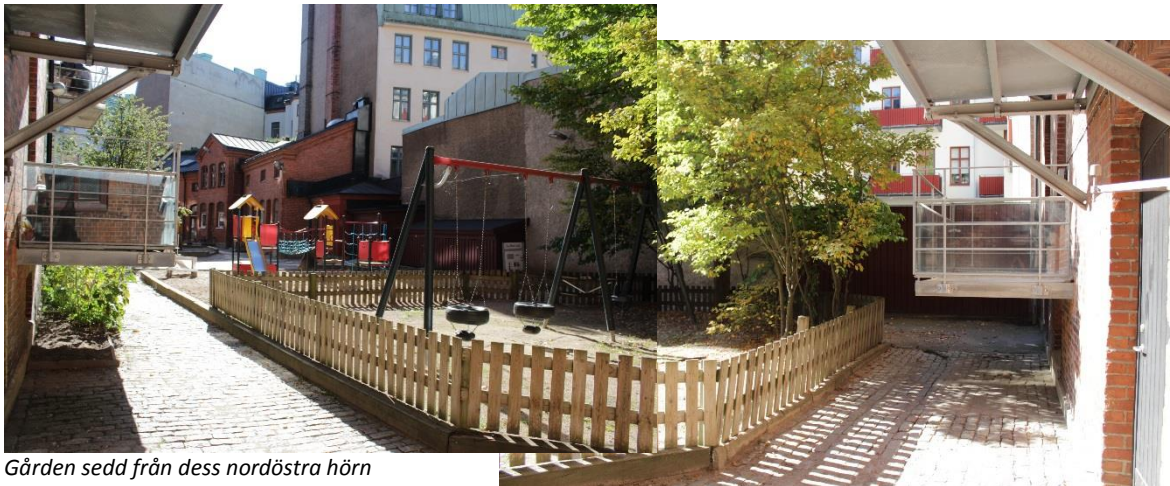
Situationsplan 1887

Situationsplan 1998 förskolans utrymmen.

Gård

Gårdens cirka 1500 m² sträcker sig som ett långsmalt band i nord-sydlig riktning mellan bostadshus och gårdshus inom ett slutet kvarter. Mot grannfastigheterna finns förutom gårdshuset närmast byggnaden spritputsade tegelmurar på var sida, och därefter höga träplank målade i röd ton. Bakom avgränsningarna ligger ett varierat stadslandskap uppfört från tiden kring 1900-skiftet, med olika fasader, brandgavlar, växlande takhöjder samt två mindre gårdsrum. Någon samordning mellan de olika fastigheterna, förutom byggnadsstadgan, förekom inte. Gården på Västgötagatan nås via portgångar i syd och norr, samt från trappuppgångarna ut mot gatan, Markytan är till större delen belagd med tumlad gatsten. Partier med gräsmatta, asfalt och grus förekommer. Norra delen av gården används idag som lekplats av förskolan med tillhörande sandade ytor med gungor och klätterställning.

Gården sedd från dess nordöstra hörn

Gården sedd från dess nordvästra hörn.

Planket mot södra delen.

Norra delen av gården sedd söderifrån. Till vänster i bild skymtas det staket som åtskiljer gårdens två delar.

Södra delen har mot grannfastigheten grillplats, två cykelförråd med träfasad och plåttak samt en planteringsyta. De två delarna skiljs åt av ett lågt staket. På södra delen dominerar gatstenen markytan.

Södra delen av gården sedd från sydöstra hörnet. Planteringsyta med omväxlande grönska, samt hörnet av ett cykelställ till vänster i bild.

Cykelförråd och grillplatsen med grusad yta. Till höger i bild skymtas spiraltrappan upp mot gårdshusets balkong.

I portgången till Bohusgatan i söder finns soprum och grovsoprum. I portgången mot Smålandsgatan i norr förvaras cyklar.

Skick/teknisk status

Sättningar i gatstensbeläggning

Gles och sliten gräsmatta

Putsen på muren har sprickbildningar och bom.

Kulturhistorisk kommentar

Original	Yta (löper längs med hela gamla Järnvägshusets sträckning)
	Tumlad gatsten
	Äldre träd mellan cykelförråd?
Förändrat	Funktion (lekplats norra delen)
	Två cykelförråd
	Grillplats
	Planteringar (inklusive nya träd)

Sammanfattning

Större, fristående gårdshus är en relativt ovanlig företeelse. Gårdsbebyggelse förbjöds mot slutet av 1910-talet. Därmed är gårdshuset - oavsett skick - kulturhistoriskt intressant och ett värdefullt inslag i miljön. Exteriört har underhållet varit eftersatt, vilket också medfört att inga större förändringar har skett där bortsett från utbyte av vissa fönster och dörrar. Medan man ägnade gatufasaderna stor omsorg under sent 1800-tal så utsmyckades inte gårdsfasader i lika stor omfattning alls. Dock är den obrutna utkragade takfoten samt de regelbundet placerade fönstren och dörrarna viktiga arkitektoniska inslag. Interiört har mellanväggarna bevarats till största del, men ytskikten har förändrats nästan överallt.

Gården var tidigare husens verkliga baksida. Gården på Västgötagatan var ursprungligen kal, helt belagd med tumlad gatsten. Undan för undan har ambitionen för gården höjts och gatstenen har brutits upp av planteringar, asfalterade ytor, grusade ytor och gräsmattor. Gården är kulturhistorisk intressant i och med att den sammanlänkar bostadshus och gårdshus och visar på den helhetsmiljö som var det gamla Järnvägshuset.

VARSAMHETSPLAN

Gårdshuset uppfördes 1888 som brygghus och mangelbod. Sedan dess har byggnaden använts för olika ändamål, som tvättstuga och bakstuga, förråd, kontor, verkstad med mera. Numera används norra flygelns nedre botten till tvättstuga medan övriga delar hyrs ut till förskoleverksamhet.

Byggnaden har inte underhållits som bostadshusen eftersom gårdshusets framtida användning varit oklar. Bostadsrättsföreningen Västgötagatan vill nu bygga om gårdshuset för att rymma bostäder. Detta kan vara positivt ur bevarandesynpunkt eftersom det eftersatta underhållet kommer att åtgärdas.

Riktlinjerna nedan är tänkta att fungera som utgångspunkt i diskussionen kring hur gårdshuset på bästa sätt skall kunna möta nya funktionskrav och samtidigt bibehålla sin karaktär. För att nå detta mål är det viktigt att en sammanvägd bedömning görs av varje enskild åtgärd med hänsyn till såväl funktionella som kulturhistoriska aspekter.

Exteriör

Fasadens befintliga utseende bör i allt väsentligt bevaras.

Tegelfasaden underhålls förslagsvis genom att skadat tegel utbyts mot tegel lika original.

Vid omfogning bör kalkbruk lika original avseende kulör och utformning användas.

De regelbundet placerade fönster- och dörröppningarna är tidsenliga och ger här rytm åt fasaden.

Vid byte av fönster och dörrar bör nya vara utformade lika original avseende storlek, proportioner och utförande. Nya fönster förses förslagsvis med kulturglas i ytterbågen och med isolerkasset i innerbågen.

Mittpartiet bör fortsatt vara markerat.

Tegelutkragningen vid takfoten kvarblir utan avbrott. En kraftig utkragning vid takfot är representativ för stenstadshus byggda på 1880-talet, även för gårdshus.

Takfallet bevaras men kan kompletteras med takfönster/takkupor om dessa utörs i samklang med byggnadens karaktär. Utformning av tillägg utförs i samråd med antikvarisk sakkunnig.

En viss symmetri bör beaktas.

Interiör

Interiört är byggnaden mycket förändrad och en ny användning som t e x bostad är därför möjlig.

Stora delar av befintlig planlösning är original och bibehålls i möjligaste mån. Detta gäller framförallt bottenplan samt mittparti övre plan och södra flygelns torkvind.

Originaldetaljer som synliga bjälkar och putsade ytor bör bevaras.

Komplettering av fönster m.m. skall göras i samråd med antikvarisk sakkunnig.

Ändringar bör göras med varsamhet om gårdshuset originalkaraktär.

Rumsvolymer och tak hålls i möjligaste mån fria från undertak och installationer. Detaljlösningar skall göras i samråd med antikvarisk sakkunnig.

Tillbyggnad

Generellt innebär ett varsamt tillvägagångssätt att inte förvanska den ursprungliga byggnadens karaktär. Detta gäller även vid tillägg. Vid komplettering med tillbygganden är det viktigt att den äldre byggnaden är tydlig i sitt uttryck d v s att gränsen mellan den äldre byggnaden och det nya tillägget är distinkt.

Redovisade volymstudier utförda av Radar Arkitektur visar att det bör finnas goda förutsättningar för tillbyggnad genom förlängning av byggnaden. Viktigt är dock som ovan beskrivits att den befintliga byggnaden bevaras och förstärks i sitt uttryck genom att sekundära fönster ersätts med nya fönster lika originalutseende.

Gård

Gårdens karaktär med gatsten i kombination med träd och planteringar bevaras.

Gårdens sträckning utmed med hela Järnvägshusets längd bör beaktas vid ändringar.

KÄLLFÖRTECKNING

Lönnroth, Gudrun (red.) (1999-). Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Underhållsplan 2010-2040 BRf Västgötagatan, Göteborg

Sign. Hedentös, *De som bodde i järnvägshuset hade badrum och likbod på gården*. Göteborgsposten 9/8 1970

Ritningar

- 1887 Statens järnvägars bostadshus, J A Westerberg, Stadsbyggnadskontoret
- 1916 Avlopp, Stadsbyggnadskontoret
- 1917 Avlopp, Stadsbyggnadskontoret
- 1917 Påmurning av skorsten, Stadsbyggnadskontoret
- 1970 Utökning av vattenledningsanläggning, Stadsbyggnadskontoret
- 1971 Ombyggnad av del av torkvind till verkstad i gårdsbyggnad, Stadsbyggnadskontoret
- 1976 Inredning av lunchrum, vån 1 tr. i gårdsbyggnaden, Stadsbyggnadskontoret
- 1980 Inredning av bastu, Stadsbyggnadskontoret
- 1984 Markplanering, Stadsbyggnadskontoret
- 1998 Ändrad användning av kontor till barnstuga, fönster, Stadsbyggnadskontoret
- 2014 Västgötagatan, befintliga förhållanden, Radar arkitektur och planering AB
- 2014 Ombyggnad gård och gårdshus Situationsplan befintligt utseende, Radar arkitektur och planering AB
- 2014 Förslag 1 och 2, Radar arkitektur och planering AB